

Emne nr. 136

LUSEPUNG, LUSEPLATTING OG VEGGELUS

Lusepung er en liten ting som barn har pleid å flette av fire jevnbred strimler av seljebark (fig.). De blir lagt i kors, og en etter en av endene brettes inn over naboen. Når en er kommet til slutten på den korteste av strimlene, "låses" alle endene ved at de en etter en smettes under naboen, og det som er for langt blir skåret av. Dette var en gammel skikk, som øyensynlig var vanlig iallfall i Telemark og deler av Østlandet frem til første del av dette århundre, men som nå er nesten helt glemt. (En annen sak er at den senere noen ganger er dukket opp blant skolebarn, som moret seg med å flette disse tingene av plaststrimler og lignende).

I seilskutetiden, da sjøfolk var mestre i all slags håndtering av garn, line og tau, kunne de også flette noe liknende, og da ikke bare 4-lagt, men også 3-, 5-, 6-lagt osv. Resultatet kunne da også bli kalte lusepung. Dermed ble det en mulighet for sammenblanding med luseplattung (vi har vel fått inn ordet fra hollandsk, men sammenlikn eng. plait, flette). Luseplattingen, også kalt bustplattung, blagt om bardunere og vant for å hindre skamfiling av seilet (fig.).

Sammenhengen mellom landkrabbenes lusepung og den på sjøen er uviss.

Ordet lusepung kunne trenge en forklaring. Det ligger nær å tenke at den som var flettet av seljebark, en gang har hatt en nyttig funksjon, f. eks. som felle til å fange veggelus i. Den ville sannsynligvis egne seg ypperlig til formålet, men foreløpig er dette bare en gjetning. Ingen har kunnet fortelle at den har blitt brukt slik, enda.

Vi har hatt veggelus her i landet (og på skutene) iallfall siden 1600-tallet, og de var en lei plage. Eilert Sundt forteller om at folk (Lom, Nes Romerike, Asker) hadde lusefjøl, visst også kalt jomfrubrett. Det var ei fjøl som det var boret mange huller i, og som de hadde i sengen. Veggelusene søkte inn i hullene og kunne drepes om morgenen. Denne innretningen var vanlig i deler av Sverige. I England solgte kurvmakerne iallfall til slutten av 1600-tallet en felle laget av et flettverk av tynne pilekvister i en ramme (bedbug trap = veggelusfelle).

1.
 - a. Kan noen huske at "lusepung" ble flettet av seljebark?
 - b. Eller av annen slags bark?
 - c. Ble samme ting laget, men hadde et annet navn?
 - d. Var det bare barn som gjorde det?

2.
 - a. Hvor gammel kan denne tradisjonen være?
 - b. Når ble det slutt på den?

3. Er det noe som tyder på at "lusepungen" ble brukt til noe?

4.
 - a. Var veggelus vanlige – sjeldne – ukjent på setrer eller i bygda, i rorbuer, om bord i skøyter?
 - b. Hva ble de kalt?
 - c. Hadde en noen midler mot dem?

5.
 - a. Er ordene "lusepung" eller "luseplattung" kjent blant folk som ferdes på sjøen?
 - b. I så fall: Hva er det som kalles så?

